

Магась-Демидас Ю. И. Развитие кооперативных объединений в Правобережной Украине в начале XX века

В статье рассмотрен процесс консолидации кооперативных учреждений Правобережной Украины в начале XX в., который заключался в создании союзов различного масштаба. Проанализированы факторы, побудившие кооператоров к организации объединений, достижения кооперативов в данной сфере, а также факторы, которые не позволяли кооперативным объединениям развернуть работу в полном объеме. Охарактеризовано появление и развитие союзов в двух отраслях кооперации: потребительской и кредитной. Прослежены региональные особенности данного процесса в трех правобережных губерниях: Киевской, Подольской и Волынской.

Ключевые слова: Правобережная Украина, общество оптовых закупок, районное объединение, союз потребительских обществ, Киевский кредитный союз.

Magas'-Demydas Yu. I. Development problems of the cooperative unions on the Right-bank Ukraine at the beginning of the XXth Century

The article overviews the right-bank Ukraine cooperative unions' consolidation process at the beginning of the XX-th century that was founded on the unions' creation of different scale. The factors that encouraged the co-operators to create the unions, cooperatives' achievements in this sphere as well as the factors, which prevented the cooperative union to work at its full potential, are analyzed. The Unions' appearance and its development in two cooperative spheres: consumer and credit is characterized. The Regional peculiarities of the given process at three right-bank Ukraine's regions (Kyiv, Podillya and Volyn') are observed.

Keywords: Right-Bank Ukraine, regional wholesale union, district organization, consumer association union, Kyiv credit union.

УДК 37.014.52:281.9(470)(477.5)"311"

I. М. Петренко

**ПОСТАТЬ ЄПИСКОПА СИЛЬВЕСТРА (ІУСТИНА ОЛЬШЕВСЬКОГО)
У РОЗВИТКУ ЦЕРКОВНО-ОСВІТНЬОЇ СПРАВИ ПОЛТАВСЬКОЇ
ЄПАРХІЇ НАПРИКІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ ст.**

У статті досліджується педагогічна, наукова та громадська діяльність спостерігача церковних шкіл Полтавської єпархії І. Л. Ольшевського, який проявив себе як учитель, законовчитель і керівник церковнопарафіяльної школи, вчений-богослов, місіонер, єпархіальний спостерігач. Різномісна діяльність І. Л. Ольшевського мала велике значення для організації церковно-шкільної справи у Полтавській єпархії. Його ім'я повинно зайняти гідне місце серед інших талановитих педагогів краю.

Ключові слова: Іустин Ольшевський (єпископ Сильвестр), церква, церковнопарафіяльні школи, братства, місіонерська діяльність.

Питання про діяльність єпархіального спостерігача церковних шкіл Полтавської єпархії І.Л. Ольшевського є одним із маловивчених. Однак досягнення цієї непересічної особистості, педагога, священика, місіонера, протоієрея, єпископа дають підстави вважати його одним із видатних, але незаслужено забутих організаторів церковно-шкільної справи та поставити це ім'я поряд з іменами відомих педагогів С.І.Миропольського, М.М.Страхова, С.І.Рачинського. Життя цієї людини було насичене активною участю у освітній сферах, громадській та церковній.

Діяльність І.Л. Ольшевського, зокрема його внесок у розвиток церковно-шкільної справи Полтавської єпархії наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття, належать до маловивчених проблем. Проте існує певна кількість праць, які так чи інакше торкалися цієї особистості, і без їх наявності дане дослідження було б неможливе. Зокрема, у працях відомого полтавського історика дореволюційних часів І.Ф.Павловського «Полтавцы. Иерархи, государственные и общественные деятели и благотворители: (опыт краткого биографического словаря Полтавской губернии с половины XVIII в.)», «Краткий биографический словарь ученых и писателей Полтавской губернии с половины XVIII века», «Первое дополнение к краткому биографическому словарю ученых и писателей Полтавской губернии с половины XVIII века» вміщено біографічні дані про І.Л.Ольшевського, а також лаконічна характеристика його літературних творів [1; 2; 3]. Однак, у даних працях стисло подано дані про І.Л.Ольшевського, І.Ф.Павловський не ставив своїм завданням дати достатню характеристику його шкільної діяльності та ролі у функціонуванні церковнопарафіяльних шкіл Полтавської єпархії.

У роботі В.Н. Жук і Г.Д. Сердюка „Перлина Козельщини” є згадки про І.Ольшевського, як про єпархіального спостерігача церковних шкіл Полтавської губернії [4]. Зокрема, розповідається про його підтримку жіночої церковнопарафіяльної школи при Козельщинському Різдва Богородиці жіночому монастирі. Ці дані допомогли автору краще охарактеризувати просвітницьку діяльність І.Ольшевського.

Найновішим дослідженням, що присвячене І.Л.Ольшевському є стаття „Святой священномученик Сильвестр, епископ Прилуцкий, викарий Полтавской епархии (память 26 февраля)”, вміщена у газеті „Відомості Полтавської єпархії” за 2002 рік [5]. Автор у ній наводить нові, не відомі широкому загалу факти

про єпископа Сильвестра (І.Л.Ольшевського), вказує на його вагомий внесок у розвиток церковно-шкільної справи Полтавської губернії.

Таким чином, у науковій літературі й досі немає узагальнюючих праць, у яких було б здійснено всебічний аналіз церковно-шкільної діяльності І.Л.Ольшевського.

Пропонована стаття присвячена таким раніше не вирішеним частинам загальної проблеми, як аналіз церковно-шкільної, просвітницької діяльності Іустина Львовича Ольшевського (єпископа Сильвестра) – видатного церковного діяча, місіонера, просвітника. Автор має на меті також висвітлити його внесок, як єпархіального спостерігача церковних шкіл, у процес функціонування церковнопарафіяльних шкіл Полтавської єпархії – найбільш масовий тип початкових шкіл серед сільського малозабезпеченого населення. Також розкрити роль І.Л.Ольшевського у відкритті та підтримці жіночих церковнопарафіяльних шкіл, адже проблема жіночої освіти була вже досить актуальною на той час.

З огляду на це, завданнями статті є дослідження педагогічної, просвітницької, наукової та громадської діяльності І.Л. Ольшевського на основі вивчення його праць, опублікованих як окремими працями, так і в періодичній єпархіальній пресі, зокрема, у часописі „Полтавские епархиальные ведомости”, де публікувалися щорічні звіти єпархіального спостерігача, статті та розрізнені відомості про його діяльність і стан підлеглих йому шкіл.

Майбутній священномученик, в миру Іустин Львович Ольшевський, народився 1 червня 1860 року в сім'ї причетника села Косівка Сквирського повіту Київської губернії. Перша половина його життя була тісно пов'язана із Києвом. Ставши вихованцем Київської духовної семінарії, він був запрошений домашнім читцем до архимандрита Сильвестра, потім єпископа і ректора Київської духовної академії. Преосвященний Сильвестр був сліпим, але мав феноменальну пам'ять, написав п'ятитомну працю „Догматическое Богословие”. Вихованець семінарії Іустин Ольшевський був найближчим помічником Сильвестра у написанні перших двох томів, - його „окулярами і пером” [6, с. 116].

Після закінчення семінарії у 1883 році, І. Ольшевський навчається в Київській духовній академії, закінчивши яку в 1887 році із ступенем кандидата богослов'я, працює вчителем церковнопарафіяльної школи. Звіди він переходить працювати заступником двокласного та однокласного міністерських училищ у м. Шпола Київської губернії.

Познайомившись із штундистами (різновидність секти баптистів), Іустин Ольшевський зробив для себе висновок, що діяльність світського місіонера корисніша, ніж місіонера із духовенства. Його докази були настільки переконливими, що він, ще не будучи церковнослужителем, був призначений 7 березня 1889 року Київським єпархіальним місіонером і став першим місіонером із світських у Російській імперії [6, с. 120].

Наступні 24 роки його життя були тісно пов'язані із Полтавою. На запрошення єпископа Полтавського і Переяславського Іларіона, І.Ольшевський переїжджає до цього губернського міста. Спочатку його призначають викладачем історії у місцевій духовній семінарії, а із 1890 року він працює єпархіальним місіонером без оплати за свою працю. Відчуваючи у собі покликання до пастирського служіння, Іустин Ольшевський у достатню зрілому віці (32 роки), будучи неодруженим, прийняв рішення про отримання сану священника. 2 лютого 1892 року у Полтаві він, за особливим дозволом Синоду, був рукоположений в сан ієрея Полтавського кафедрального собору [7, с. 2]. У 1893 році І. Ольшевський переводиться на кафедру гомілетики, літургії і пастирського богослов'я Полтавської духовної семінарії. Із жовтня 1892 року по 1896 рік був керівником і заступником жіночої недільної школи міста Полтави.

У 1884 році імператор Олександр III затвердив „Правила о церковно-приходских школах”. Опікування над цими закладами стало для І.Ольшевського змістом не тільки діяльності, але й всього життя. 4 жовтня 1896 року наказом Синоду Іустина Ольшевського було призначено єпархіальним спостерігачем церковнопарафіяльних і шкіл грамоти Полтавської єпархії [9, с. 825]. Він змінив на цій посаді В.Ф. Щеглова [9, с. 855]. На той час церковні школи були єдиним початковим освітнім закладом для дітей найбільш вразливих верств населення, першим і останнім джерелом їхнього навчання. Розуміючи це, Іустин Львович спрямував всі свої зусилля і енергію на організацію, будівництво шкільних приміщень, удосконалення діяльності церковних шкіл, став ініціатором їхнього відродження. Відвідуючи віддалені населені пункти єпархії, він, як спостерігач, досконало вивчав стан церковнопарафіяльних шкіл Полтавської єпархії на місцях, тому звіти про їхню роботу на сторінках часопису „Полтавские епархиальные ведомости” є найбільш змістовним джерелом з історії початкової освіти духовного відомства в краї.

На той час, коли І.Ольшевський став єпархіальним спостерігачем, церковнопарафіяльні школи тільки починали відроджуватися завдяки державній підтримці. Деякі були витіснені земськими навчальними закладами, інші не мали власного приміщення, в деяких школах священники навчали дітей без оплати за свою працю. Переважна більшість церковних шкіл розміщувалася в холодних сторожках, не мала й достатньої кількості підручників та меблів. Єпархіальним спостерігачем було багато зроблено для розвитку та покращення навчальної справи у підлеглих цому закладах. І.Ольшевський активно захищав церковнопарафіяльні школи, наголошуючи, що вони мають багато переваг у порівнянні із світськими, вів дискусії та полеміку із тими, хто критикував даний тип школи [10, с. 1213].

Полтавські владика – Іларіон (1887-1904 рр.), Іоанн (1904-1910 рр.) і Назарій (1910-1913 рр.), під керівництвом яких працював І.Ольшевський, вважали удосконалення церковно-шкільної справи одним із головних завдань свого архіпастирського служіння, тому активно сприяли діяльності єпархіального спостерігача.

І.Ольшевський спеціально їздив до Румунії для ознайомлення з роботою парафіяльних шкіл і монастирів, щоб потім їхній досвід використовувати при організації шкіл у губернії [12, с. 74]. У червні 1909 року їздив до Санкт-Петербурга для ознайомлення із експонатами Всеросійської церковно-шкільної виставки [11, с. 1680].

Вагомою заслугою І.Ольшевського був захист та підтримка жіночих церковнопарафіяльних шкіл, що становило загальної релігійно-моральної рівня і поширення грамотності серед народу, тому потрібно посилити турботу про відкриття жіночих шкіл поряд із чоловічими; 2) у викладанні Закону Божого в жіночих школах священику необхідно звернути особливу увагу на святих жінок і на риси родинності у їх житті; 3) навчання у жіночих церковнопарафіяльних школах повинна вести вчителька, а не вчитель; 4) навчання рукоділлю повинно стати обов'язковим і систематичним, вестися за спеціальною програмою; 5) потрібно скласти спеціальну книгу для класного читання, або поповнити список існуючих класних книг статтями, пристосованими для дівчаток [15, с. 1193].

У кінцевому підсумку І.Ольшевський зробив такі висновки: 1) навчання жінок є могутнім засобом для підняття загальної релігійно-моральної рівня і поширення грамотності серед народу, тому потрібно посилити турботу про відкриття жіночих шкіл поряд із чоловічими; 2) у викладанні Закону Божого в жіночих школах священику необхідно звернути особливу увагу на святих жінок і на риси родинності у їх житті; 3) навчання у жіночих церковнопарафіяльних школах повинна вести вчителька, а не вчитель; 4) навчання рукоділлю повинно стати обов'язковим і систематичним, вестися за спеціальною програмою; 5) потрібно скласти спеціальну книгу для класного читання, або поповнити список існуючих класних книг статтями, пристосованими для дівчаток [15, с. 1193].

За час своєї роботи протоієрей І.Ольшевського неодноразово був керівником учительських курсів. Його було призначено влітку 1903 року інспектором педагогічних і церковного співу курсів у м. Лубни для учителів церковних шкіл Полтавської єпархії [16, с. 7]. Іноді його викликали на надзвичайні збори синодальної училищної ради і місіонерські з'їзди. Голос І.Ольшевського там вважався авторитетним і багато доповідей, наприклад, про постановку жіночої освіти в церковних школах, місіонерські програми, викладання Закону Божого тощо, були втілені у життя. Він завжди наголошував на величезних зусиллях духовенства у поширенні церковнопарафіяльних шкіл, вважаючи їх дії по відкриттю та утриманню шкіл справжнім подвигом [17, с. 1224].

І.Ольшевського було нагороджено орденом Анни другого ступеня і золотим наперсним хрестом із прикрасами з кабінету імператора Російської імперії [18, с. 121]. За активну місіонерську і педагогічну працю 12 травня 1902 року І.Ольшевського нагородили саном протоієрея [19, с. 387]. На той час це була виключна подія.

І.Ольшевський брав активну участь у громадському житті Полтавської єпархії. Так, у 1895 році, будучи тоді священиком Полтавського кафедрального Успенського собору, він зобов'язався щорічно жертвувати на утримання жіночої церковнопарафіяльної школи при соборі 10 крб. [20, с. 137]. У липні 1902 року він пожертвував на користь фонду взаємно-допоміжної каси учителів церковнопарафіяльних шкіл 25 крб. [21, с. 1025]. Протоієрей І.Ольшевський був одним із ініціаторів відкриття у Полтаві при кафедральному Успенському соборі Богородичного православного церковного братства у жовтні 1910 року [22, с. 2431].

За свою нелегку сумлінну працю він отримував невелику заробітну плату, та й ту іноді виплачували невчасно. Так, у січні 1906 року І. Ольшевському було асигновано із Полтавського губернського казначейства 61 крб. 66 коп., призначені для його заробітної плати [23, арк. 20].

У 50-річному віці І.Ольшевський 10 грудня 1910 року був посвячений у сан архимандрита у Полтаві, а освячення у єпископський сан відбулося у Санкт-Петербурзі [24, с. 1]. Іустин Львович прийняв ім'я Сильвестр у пам'ять про єпископа Канівського Сильвестра, одного із найбільш талановитих церковних діячів і письменників кінця XIX ст., і якого намагався наслідувати у всьому [5, с. 7].

20 грудня 1910 року протоієрей Іустин Ольшевський в останній раз, перебуваючи на посаді єпархіального спостерігача церковних шкіл і в сані протоієрея, здійснив богослужіння в Знаменській церкві Полтавської психіатричної лікарні. На літургію він приїхав разом зі своїми батьками і дияконом Полтавського кафедрального собору отцем Павлом Моргулем. У Знаменській церкві лікарні він здійснив заупокійну літургію по протоієрею Іоанну Кронштадському.

Кожного року І.Ольшевський, як єпархіальний спостерігач церковних шкіл і голова екзаменаційної комісії, відвідував Знаменську церковнопарафіяльну школу, яка була при церкві, і призначалася для дітей навколишніх населених пунктів. Ось як описує невідомий автор статті реакцію дітей на приїзд до школи протоієрея І.Ольшевського: „При одному імені „о. Іустин!“ (діти інакше не називали його) школярі юрбою вибігали до нього назустріч і хто швидше приймали благословення. Кожного разу дарував він дітям книжки, іконки або хрестики. З іменем І.Ольшевського було пов'язано багато найбільш світлих і добрих спогадів у житті Знаменської церковнопарафіяльної школи” [25, с. 122]. Директор лікарні і попечитель школи, відомий вчений Олександр Мальцев на знак поваги подарував І.Ольшевському рушник з образом святого Єфрема, єпископа Переяславського, вишитий школярами [25, с. 123].

І.Ольшевський був відомий не лише церковно-шкільною діяльністю, але й своїми науковими працями. Він доклав багато зусиль для дослідження догматичного богослов'я. Його літературні твори становлять виключний інтерес і не втратили своєї актуальності й у наш час. Він був фахівцем місіонерської справи і заявив про це серйозними працями. Ним було видано праці: „Обличение штундизма (в библейских текстах)”, - це були місіонерські бесіди, призначені для духовних семінарій; «Борьба со штундой», як керівництво з місіонерських бесід; „Миссионерская программа Закона Божьего для начальных школ (против сектантов)”, яка була затверджена III Місіонерським з'їздом і прийнята I надзвичайними зборами Синодальної училищної ради [2, с. 180].

Особливо слід відзначити працю І.Ольшевського „Обличение штундизма (в библейских текстах)”. Перше видання книги було здійснено у 1891 році, і його швидко розкупили. Після того, як автор почав отримувати звідусіль прохання про перевидання праці, у 1910 році він здійснив її друге видання. Наприкінці праці І.Ольшевський додав статтю про місіонерську справу у початковій школі і програму для місіонерського викладання у ній Закону Божого. У рецензії на працю І.Ольшевського „Обличение штундизма (в библейских текстах)”, вміщеній у часописі „Полтавские епархиальные ведомости”, невідомий автор писав: „Дійсно, завдяки своїм перевагам, книга о. Лустина відразу після своєї появи привернула увагу осіб, причетних до справи місії. Вона відмітила собою нову фазу у місіонерській полеміці з сектантством та зайняла місце в числі перших і кращих керівництв по викриттю штундизму” [26, с. 2006].

У часописі „Полтавские епархиальные ведомости” було надруковано ряд статей І.Ольшевського. Зокрема, «Архимандрит Макарий Глухарев, основатель алтайской миссии» (1893 р.), «Дело и деятельность переводческой комиссии православного миссионерского общества» (1894 р.), «Шестая годовщина Полтавского Отделения Миссионерского общества» (1895 р.), «Жены благовестницы» (1896 р.), «Женские церковные школы и постановка в них учебно-воспитательного дела» (1897 р.), «Миссионерский характер церковно-приходской школы среди сектантского населения» (1897 р.), «Наша Забайкальская миссия и ламаизм» (1899 р.).

З 1907 року І.Ольшевський почав друкувати у „Полтавских епархиальных ведомостях” свої лекції. Зокрема, «Дело спасения не в догматах – будь нравственным человеком» (1907 р.), «Буду молиться Богу, когда явится не в догматах – буду нравственным человеком» (1907 р.), «Дело веры есть одна из сторон жизни нашего духа» (1907 р.), «Аскетизм со всей его суровостью – отжил свое время, следует облегчать людям жизнь, а не отягощать их строгими заповедями», (1908 р.) [3, с. 78].

16 січня 1911 року архімандрит Сильвестр (Ольшевський) прийняв архієрейську хіротонію у Санкт-Петербурзі, у Свято-Троїцькому соборі Олександрівської лаври. Її здійснив митрополит Московський Володимир (Богоявленський, священномученик), митрополит Київський Флавіан (Городецький) разом з іншими архієреями. Владика Сильвестр отримав призначення на кафедру єпископа Прилуцького, вікарія Полтавської єпархії.

Духовенство Полтавської єпархії, високо оцінюючи діяльність І.Ольшевського у справі сумлінного нагляду та допомоги церковнопарафіяльним школам Полтавської єпархії протягом 1896-1910 років, наприкінці грудня 1911 року подарувало йому хрест і панагію. Стаття, присвячена йому, була опублікована у „Полтавских епархиальных ведомостях” із характеристикою його просвітницької діяльності [2, с. 182]. 24 грудня 1911 року І.Ольшевського за розпорядженням єпархіального начальства нагородили бархатною фіолетовою скуфією [27, с. 162].

Він піклувався і про призначення кваліфікованих кадрів для церковнопарафіяльних шкіл. Так, у 1912 році єпископ Прилуцький, вікарій Полтавської єпархії Сильвестр, звернувся з проханням до керуючого Київського навчального округу Олександра Володимировича Липеровського призначити до складу Лубенського повітового відділу Полтавської єпархіальної училищної ради представника від Міністерства народної освіти статського радника Івана Никифоровича Александрова [28, арк. 9, 11].

Останні шість років життя Владика Сильвестра (Ольшевського) були пов'язані з Уралом і Сибіром. 13 листопада 1914 року він був призначений єпископом Челябінським, вікарієм Оренбурзької єпархії, а 4 червня 1915 року отримав самостійну сусідню кафедру, став єпископом Омським і Павлодарським.

8 вересня 1915 року Преосвященний Сильвестр прибув до міста Омська. Велику частину свого життя він проводив у поїздках по церквах, намагаючись налагодити життя парафій, духовно укріпити паству.

Велику турботу проявляв Владика у справі просвітництва. Для педагогів у м. Омськ створив заповідницьке Братство. За ініціативою єпископа Сильвестра імператор видав указ про безкоштовне навчання в духовних навчальних закладах і церковних школах дітей та сиріт Георгієвських кавалерів. У 1917 році в Російській імперії було видано указ про заснування стипендії імені Преосвященного Сильвестра [5, с. 7].

Владика Сильвестр здійснив видання Сибірського Патерика, що було важливою подією на той час. Після початку Першої світової війни, Преосвященний взяв активну участь у зборі коштів на потреби війни і допомогу біженцям. Омською єпархією було зібрано пожертв на суму близько 1 тис. рублів, відкрито притулок для дітей поранених і покалічених воїнів, у якому працювали черниці монастиря.

Недивлячись на те, що Сильвестр перебував далеко за межами Полтавської єпархії, іноді він приїжджав до рідної Полтави, гостював у грудні 1917 року у священника Чубова, одруженого на його сестрі [29, с. 31].

На день Святої Пасхи у 1918 році Святішим Патріархом Тихоном за свою невтомну подвижницьку діяльність Владика Сильвестра було посвячено в сан архієпископа.

Наприкінці 1919 року м. Омськ зайняли більшовики, які встановили режим „червоного терору”. В значній мірі він ударив по правах духовенства. Священиків, ченців масово розстрілювали, топили в річці Іртиш, піддавали тортурам, страчували різними жорстокими способами. Така доля не обминула і архієпископа Сильвестра.

26 лютого 1920 року архієпископ Омський і Павлоградський Сильвестр (Ольшевський) помер у омській в'язниці після багаточисленних тортур. За свідченням комісії з канонізації святих, Владика розіп'яли, прибивши його руки цвяхами до підлоги, довго припалювали тіло розпеченим залізом, а потім червоним від жару шомполом проткнули серце [5, с. 7].

Преосвященний Сильвестр (Іустин Львович Ольшевський) гідно переніс усі випробування, будучи справжнім християнином, ніколи не боявся служити Ісусу Христу. Він загинув мученицькою смертю, проливши кров за свою віру. Так трагічно завершилося життя архієпископа Сильвестра.

Завдяки діям священного Архієрейського собору в 2000 році Високопреосвященний Сильвестр, Архієпископ Омський і Павлодарський, був причислений до лику святих новомучеників нашої землі.

Іустин Львович Ольшевський присвятив усе своє життя служінню церкві та християнському вихованню і навчанню дітей. Завдяки його подвижницькій діяльності церковно-шкільна справа у Полтавській єпархії досягла вагомих успіхів. Діяльність І. Ольшевського була різнобічною. Він проявив себе як учитель, законовчитель і керівник церковнопарафіяльної школи, вчений-богослов, місіонер, єпархіальний спостерігач.

Проаналізувавши діяльність єпархіального спостерігача І. Ольшевського, можна зробити висновок про його значний внесок у розвиток початкових церковних шкіл у Полтавській єпархії.

Подальші розвідки окресленої проблеми будуть спрямовані на розширення джерелознавчої бази дослідження, детальне вивчення праць І.Л.Ольшевського, а також аналіз цієї непересічної особистості, як місіонера, церковного діяча, благодійника, науковця, просвітника і поборника віри.

Джерела та література

1. Павловский И.Ф. Полтавцы. Иерархи, государственные и общественные деятели и благотворители: (опыт краткого биографического словаря Полтавской губернии с половины XVIII в.) / И. Ф. Павловский. – Полтава, 1914. – 294 с.
2. Павловский И.Ф. Краткий биографический словарь ученых и писателей Полтавской губернии с половины XVIII века / И. Ф. Павловский. – Полтава, 1912. – 238 с.
3. Павловский И.Ф. Первое дополнение к краткому биографическому словарю ученых и писателей Полтавской губернии с половины XVIII века / И. Ф. Павловский. – Полтава, 1913. – 85 с.
4. Жук В.Н. Перлина Козельщини. Сторінки з історії Козельщинського Різдва Богородиці жіночого монастиря / В. Н. Жук, Г. Д. Сердюк. – Полтава: Поліграфічне підприємство «АСМІ», 2004. – 180 с.
5. Святой священномученик Сильвестр, епископ Прилуцкий, викарий Полтавской епархии (память 26 февраля) // Відомості Полтавської єпархії. – 2002. – №1 (13), січень. – С. 7.
6. К назначению протоиерея о. Иустина Ольшевского епископом Прилуцким, викарием Полтавской епархии // Полтавские епархиальные ведомости. – Часть неофициальная. – 1911. – № 2. – С. 119-120.
7. Клировая книга Полтавской епархии на 1902 год. – Полтава, 1902. – 321 с.
8. Определение Святейшего Синода // Полтавские епархиальные ведомости. – Часть официальная. – 1896. - №30. – С. 825.
9. Ольшевский И. Слово при погребении епархиального наблюдателя школ В.Ф. Щеглова / И. Ольшевский // Полтавские епархиальные ведомости. – Часть неофициальная. – 1896. - №29. – С. 855-856.
10. Ольшевский И. Поправки к статье «Несколько слов о состоянии церковно-школьного образования в Полтавской епархии и о новых мерах к поднятию его» / И. Ольшевский // Полтавские епархиальные ведомости. – Часть неофициальная. – 1897. - №32. – С. 1213-1216.
11. Ольшевский И. Отчет о состоянии церковных школ Полтавской епархии в 1908-1909 учебном году / И. Ольшевский // Полтавские епархиальные ведомости. – Часть официальная. – 1910. – № 26. – С. 1680-1683.
12. Ольшевский И. Женские церковные школы и постановка в них учебно-воспитательного дела/ И. Ольшевский // Полтавские епархиальные ведомости. – Часть неофициальная. – 1897. – № 30. – С. 1154-1156.
13. Ольшевский И. Женские церковные школы и постановка в них учебно-воспитательного дела / И. Ольшевский // Полтавские епархиальные ведомости. – Часть неофициальная. – 1897. – № 31. – С. 1192-1196.
14. Ольшевский И. Праздник женских церковно-приходских школ в г. Полтаве 21 мая 1899 года / И. Ольшевский // Полтавские епархиальные ведомости. – Часть неофициальная. – 1899. – №18. – С. 709-711.
15. Ольшевский И. Женские церковные школы и постановка в них учебно-воспитательного дела / И. Ольшевский // Полтавские епархиальные ведомости. – Часть неофициальная. – 1897. – № 31. – С. 1193-1197.
16. Отчет об учебно-воспитательной части педагогических и церковного пения курсов, организованных в городе Лубнах для учителей церковных школ Полтавской епархии с 15 июня по 15 июля 1903 года // Полтавские епархиальные ведомости. – Часть официальная. – 1904. – № 1. – С. 7-10.
17. Трипольский П. Краткосрочные педагогические курсы в селе Малой Перещепине для учащихся в школах грамоты Константиноградского и Кобеляцкого уездов / П. Трипольский // Полтавские епархиальные ведомости. – Часть неофициальная. – 1898. – № 34. – С. 1224-1128.
18. К назначению протоиерея о. Иустина Ольшевского епископом Прилуцким, викарием Полтавской епархии // Полтавские епархиальные ведомости. – Часть неофициальная. – 1911. – № 2. – С.121-126.
19. Определение Святейшего Синода, от 24 апреля 1902 г., за № 1687, о награждении лиц духовного звания за заслуги по духовному ведомству // Полтавские епархиальные ведомости. – Часть официальная. – 1902. – № 16. – С. 387-188.
20. Открытие женской церковно-приходской школы при Полтавском кафедральном Успенском соборе // Полтавские епархиальные ведомости. – Часть официальная. – 1895. – № 3. – С. 137-140.
21. Десятилетие эмеритальной кассы духовенства Полтавской епархии // Полтавские епархиальные ведомости. – Часть неофициальная. – 1902. – № 23. – С. 1025-1028.

22. Краткий очерк древних братств и братство при Полтавском Кафедральном Успенском соборе // Полтавские епархиальные ведомости. – Часть неофициальная. – 1910. – № 36. – С. 2431-2437.
23. Державний архів Полтавської області, ф. 512, оп.1, спр.5, арк.20.
24. Высочайшее повеление // Полтавские епархиальные ведомости. – Часть официальная. – 1911. – № 1. – С.1.
25. К назначению протоиерея о. Иустина Ольшевского епископом Прилуцким, викарием Полтавской епархии // Полтавские епархиальные ведомости. – Часть неофициальная. – 1911. – № 2. – С.122-124.
26. Ольшевский И. Обличение штундизма (в библейских текстах). Миссионерские записки / И. Ольшевский // Полтавские епархиальные ведомости. – Часть неофициальная. – 1910. – № 30. – С. 2006-2009.
27. Распоряжения епархиального начальства // Полтавские епархиальные ведомости. – Часть официальная. – 1911. – № 3. – С. 162-163.
28. Центральний державний історичний архів України у м. Києві, ф. 707, оп. 229, спр. 150е, арк. 9, 11.
29. Несвіцький О.О. Полтава у дні революції та в період смути 1917-1922 рр.: Щоденник / О. О. Несвіцький. – Полтава, 1995. – 280 с.

Петренко И. Н. Фигура епископа Сильвестра (Иустина Ольшевского) в развитии церковно-образовательного дела Полтавской епархии в конце XIX – в начале XX в.

В статье исследуется педагогическая, научная и общественная деятельность наблюдателя церковных школ Полтавской епархии И. Л. Ольшевского, который проявил себя как учитель, законоучитель и руководитель церковноприходской школы, ученый-богослов, миссионер, епархиальный наблюдатель. Разносторонняя деятельность И. Л. Ольшевского имела большое значение для организации церковно-школьной дела в Полтавской епархии. Его имя должно занять достойное место среди других талантливых педагогов края.

Ключевые слова: Иустин Ольшевский (епископ Сильвестр), церковь, церковноприходские школы, братства, миссионерская деятельность.

Penrenko I. M. Figure of bishop Silvestre (Iustin Olszewski) in development of church and educational business of the Poltava diocese at the end of XIX – in the beginnings of the XX century

Pedagogical, scientific and public work of the observer of church schools of the Poltava diocese of I.L. Olszewski who proved as the teacher, the religious teacher and the head of parish school, the scientist-theologian, the missionary, the diocesan observer are investigated in the article. I.L. Olszewski's versatile activity was of great importance for the organization church and school affairs in the Poltava diocese. His name has to take a worthy place among other talented teachers of edge.

Keywords: Iustin Olszewski (bishop Silvestre), church, parish schools, brotherhoods, missionary activity.

УДК 94(477)=(112.2)"188/192"

І. П. Задерейчук

ВНЕСОК НІМЦІВ У РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО МАШИНОБУДУВАННЯ КРИМУ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX ст.

Статтю присвячено вивченню внеску німців у розвиток сільськогосподарського машинобудування. Вивчено причини та особливості поширення сільськогосподарської техніки на територію Криму. Доведено, що продукція, виготовлена на німецьких заводах Катеринославської та Північних повітах Таврійської губернії активно проникала на територію півострову у другій половині XIX ст. В основному сільськогосподарські машини поширювалися шляхом її купівлі місцевим населенням та земствами через створену мережу складів. Розкрито та проаналізовано процеси створення, розвитку та ліквідації приватних машинобудівних заводів у Криму.

Ключові слова: кримські німці, історія Криму, промисловість.

Українська та кримська влада на сучасному етапі свого розвитку держави опікується питанням розбудови економіки. Велика увага надається аграрному сектору. Здійснюються шляхи щодо пошуку сприятливих умов для модернізації сільськогосподарського машинобудування. У зв'язку з цими обставинами буде актуальним звернути увагу на накопичений досвід у минулі часи, зокрема у період кінця XIX – початку XX ст., коли швидкими темпами відбувався процес механізації праці, розбудови мережі машинобудівних заводів тощо.

Мета цієї статті полягає у вивченні особливостей розвитку сільськогосподарського машинобудування Криму у другій половині XIX – першій третині XX ст. на прикладі діяльності німецької етнічної групи. Для досягнення поставленої мети слід проаналізувати причини розбудови мережі фабрик на території півдня України та в Криму; вплив німецьких заводів на технічне оснащення господарств півострова; дослідити мережу діяльності німецьких підприємств у регіоні.

Проблеми розвитку німецького підприємництва на території Півдня України знайшли своє дослідження в працях Н. Венгер, О. Єрохіної, але особливості діяльності німці на території Криму залишилися поза увагою зазначених дослідників.

Друга половина XIX ст. характеризувалася активним розвитком промисловості. Намітилася тенденція стрімкої механізації праці, особливо в сільському господарстві степової України. У цілому в регіоні